

THE CONCEPTION OF TIME IN ENGLISH HEROIC EPOSES

Toreniyazova Ziurxan Satniyazovna*Assistant o'qituvchi**Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi va
agrotexnologiyalari instituti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz qahramonlik eposlarida vaqt tushunchasining badiiy va falsafiy talqini tahlil qilinadi. Muallif vaqtning mifik va tarixiy qatlamlar, davriy va chiziqli temporal tuzilmalar, madaniy xotira hamda qahramonlik timsoli bilan o'zaro bog'liqligini ochib beradi. "Beowulf", "The Faerie Queene" va "Paradise Lost" kabi epik asarlar misolida vaqtning hikoya qurilishidagi markaziy o'rni, uning qahramonlik, milliy xotira va axloqiy mazmunga ta'siri ko'rsatib beriladi. Maqola ingliz epik adabiyotida vaqtning ikki tomonlama tabiati — o'tkinchilik va abadiylik, tarixiylik va afsonaviylikning uyg'unlashuvi — asarlarning badiiy-estetik mohiyatini belgilovchi asosiy omil ekanligini ta'kidlaydi.

Kalit sózlar: Ingliz eposi; vaqt konsepsiyasi; mifik vaqt; tarixiy vaqt; davriy vaqt; chiziqli vaqt; madaniy xotira; qahramonlik; "Beowulf"; "The Faerie Queene"; "Paradise Lost".

Annotation: This article examines the literary and philosophical conception of time in English heroic epics. It explores the interplay between mythical and historical temporalities, the contrast between cyclical and linear narrative structures, and the role of time in shaping cultural memory and heroic identity. Through an analysis of major epic works such as Beowulf, The Faerie Queene, and Paradise Lost, the study demonstrates how time functions as a central narrative force that influences moral meaning, national consciousness, and the portrayal of heroism. The article argues that the dual nature of time—combining transience and eternity, history and myth—forms the core of the aesthetic and ideological foundations of English epic literature.

Keywords: English epic; concept of time; mythical time; historical time; cyclical temporality; linear temporality; cultural memory; heroism; Beowulf; The Faerie Queene; Paradise Lost.

Ingliz dostonlarida vaqtga munosabat xronologiya, afsonaviy abadiylik, madaniy xotira va hikoya tuzilishi o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni ochib beradi. Ilk o'rta asrlardagi Beowuldan tortib, keyingi uyg'unish davridagi

"The Faerie Queen" va "Paradise Lost" kabi epik asarlargacha ingliz epik adabiyoti faqat vaqtni tasvirlamaydi - u vaqtdan qahramonlik, o'ziga xoslik va hikoyaning axloqiy olamini shakllantiruvchi faol kuch sifatida foydalanadi.

Mifik vaqt va tarixiy vaqt

Ilk ingliz eposlari ko'pincha tarixiy voqelik va afsonaviy abadiylik o'rtasidagi chegarani xiralashtiradi. "Beovulf" hikoyasi yozib olingan ingliz tarixidan oldingi noaniq "qahramonlik davri"da tasvirlangan. Voqealar ketma-ket sodir bo'lsa-da, ular aniq tarixiy sanadan tashqarida mavjud. Bu olimlar mifik vaqt deb ataydigan narsani yaratadi - afsonaviy qahramonlar hujjatlashtirilgan xronologiyaga emas, balki ideallarga muvofiq harakat qiladigan vaqt fazosi. She'rda haqiqiy qabilalar (gitlar, daniyaliklar, shvedlar) tilga olinib, hikoya proto-tarixiy vaqt ga asoslanadi, biroq u bir vaqtning o'zida abadiy afsonaviy olamga mansub g'ayritabiiy unsurlar - maxluqlar, ajdaholar, ajdodlar qarg'ishlarini ham aks ettiradi. Bu ikki qatlamli temporallik dastlabki ingliz eposiga ham qadimiy, ham abadiylik hissini beradi, qahramonning xatti-harakatlarini uzoq muddatli madaniy xotira bilan bog'laydi.

Davriylik va chiziqli vaqt

Ingliz eposlari ko'pincha chiziqli narrativ rivojlanishni davriy temporal naqshlar bilan taqqoslaydi. O'rta asrlar dostonlarida vaqt odatda davriy bo'ladi: urushlar takrorlanadi, qirolliklar ko'tariladi va qulaydi, qahramonlik qadriyatlari o'zgarmaydi. She'r oxirida Beowulfning o'limi oldingi afsonaviy o'limlarni aks ettiradi, bu esa qahramonlik va tanazzulning davom etayotgan siklini ko'rsatadi.

Uyg'onish davri dostonlarida esa vaqt ko'proq chiziqli va teleologik bo'ladi –

u ilohiy belgilangan maqsad sari harakatlanadi. Misol uchun, "Yo'qolgan jannat" yaratilishdan qulashgacha bo'lgan universal vaqt jadvalini taqdim etadi, uni ilohiy kuch boshqaradi. "Farishta Qirolicha" hikoyasini davriy takrorlash emas, balki axloqiy rivojlanish atrofida tashkil etadi.

Shunday qilib, vaqt tushunchasi o'z davrining dunyoqarashini aks ettiradi: ilk o'rta asrlar madaniyati uzluksizlik va takrorlanishga urg'u beradi, keyingi xristian eposlari esa tarixni maqsadli va yo'naltirilgan deb hisoblaydi.

Epik vaqt madaniy xotira sifatida

Ingliz eposlari ham jamoaviy o'zlikni anglash uchun vaqtdan foydalanadi. Ular xotira ombori sifatida faoliyat ko'rsatib, ajdodlar ishini kelajak avlodlar uchun namuna sifatida saqlab qoladi. "Beovulf" eposida vaqt ajdodlar shajarasi bilan chambarchas bog'liq. Genealogik chekinishlar asosiy syujetni to'xtatib, tomoshabinlarga qahramonlik avloddan-avlodga o'tib borishini eslatadi.

Keyingi ingliz dostonlari milliy yoki ma'naviy xotirani saqlab qoladi.

The Faerie Queen o'zining allegorik dunyosini Yelizaveta Angliyasi bilan bog'laydi, zamonaviy axloqiy va siyosiy muammolarni abadiy ritsarlik o'tmishiga singdiradi. "Yo'qolgan jannat" insoniyat tarixining asosiy lahzasi - Tanazzulni barcha zamonlarda aks-sado beradigan lahza sifatida tasvirlash orqali inson xotirasini universallashtiradi. Vaqt haqidagi bunday tasavvur eposni madaniy arxivga aylantiradi, bu yerda o'tmish shunchaki eslab qolinmaydi, balki doimiy ravishda qayta talqin qilinadi.

Vaqtinchalik va qahramon

Epik qahramonlar ko'pincha o'tmish va kelajak chorrahasida turib, o'zlarining foniy umrini uzaytirishi kerak bo'lgan qadriyatlarni o'zlarida mujassamlashtiradilar.

Beovulfning hayoti ikkita yirik jang - yoshligida Grendelga qarshi va qarigan chog'ida ajdahoga qarshi janglar bilan chegaralanadi. Ular bir-birini aks ettirib, insonning o'limini ham, qahramonlik davomiyligini ham ta'kidlaydigan vaqtinchalik simmetriyani yaratadi. "Yo'qolgan jannat"eposida Odam Ato va Momo Havo vaqtinchalik vositachiga aylanadi: ilk odamlar sifatida ularning xatti-harakatlari butun kelajak tarixini belgilab beradi. "Farishtalar malikasi"da vaqt allegorik tarzda bog'langan. Uzun tavsifiy pauzalar (masalan, epik o'xshatishlar yoki genealogik ro'yxatlar) hikoyaga monumental, deyarli marosimiy ritm berib, muallaq vaqt hissini uyg'otadi. Vaqtni bunday manipulyatsiya qilish eposga o'zini ulug'vor, nufuzli va keng qamrovli his qilishga yordam beradi.

Xulosa

Ingliz eposlarida vaqt konsepsiyasi hech qachon sodda bo'lmagan. U afsona va xotirani, sikllar va chiziqli rivojlanishni, foniy hayot va abadiy ahamiyatni birlashtiradi. Ushbu murakkab vaqt tuzilishi orqali ingliz dostonlari qahramonlar vaqt ichida harakat qiladigan, ammo undan tashqariga chiqadigan va abadiy madaniy va axloqiy hikoyaning bir qismiga aylanadigan dunyoqarashni o'rnatadi. Bu dostonlardagi vaqt shunchaki fon emas - u qahramonlik hikoyasining o'ziga xosligi, ma'nosi va tabiatini shakllantiruvchi markaziy kuchdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. *Beowulf*. Translations by Seamus Heaney; R. D. Fulk; Burton Raffel.
2. *Sir Gawain and the Green Knight*. Translations by Simon Armitage; J. R. R. Tolkien.
3. Spenser, Edmund. *The Faerie Queene*.
4. Milton, John. *Paradise Lost*.
5. *The Anglo-Saxon Chronicle* (for early English conceptions of historical time).